

MÓZES ÖT KÖNYVE ÉS A HAFTÁRÁK

HÉBER SZÖVEG,
MAGYAR FORDÍTÁS ÉS KOMMENTÁR

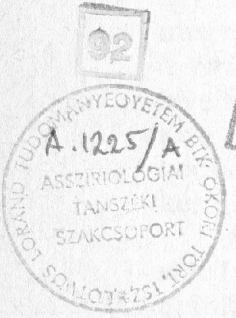
SZERKESZTETTE
DR. HERTZ J. H.
A BRIT BIRODALOM FÓRABBIJA

A magyar kiadást szerkesztették:
DR. HEVESI SIMON   DR. GUTTMANN MIHÁLY
DR. BALASSA JÓZSEF   DR. LÖWINGER SÁMUEL
DR. GUTTMANN HENRIK

Második kiadás
Megjelenik Leonard-Levi és Bella Stern
támogatásával

I. GENESIS

BUDAPEST, 1984

ספר

חמשה הומשי תורה

עם ההפטרות

נדפס על פי המסורה ומתורגם הונגריה

עם פירוש קצר
מלאכת סיעת הוגי תורה
ובראשם

יוסף צבי הערץ
רב הכולל ומלכות בריסאניא ומדינתחיה

הוצאה שניה
בעזרת לוי ואשתו בילה שטרן

בראשית

בודפשט, תשד"מ

Bibliafordítások és kommentátorok.

A) Régi fordítások és szaktekintélyek.

<i>Tárgum Jerusálmi</i>	lásd <i>Tárgum</i> .
<i>Tárgum Jónathan</i>	lásd <i>Tárgum</i> .
<i>Masszóra</i>	szó szerint „a hagyomány“. Az eredeti bibliaszöveg pontozatlan volt. A <i>masszoréták</i> állapították meg a Szentírás hagyományos olvasását és pontos kiejtését főképpen a pontozással. Tevékenységük a talmudi kor után kezdődött és a tizedik századig tartott.
<i>Midrás</i>	Az ősi homilétikai írásmagyarázat Palesztina iskoláiban.
<i>Onkelosz</i>	lásd <i>Tárgum</i> .
<i>Philo Judaeus</i>	(ante 20 post 40). Híres zsidó bölcész Alexandriában; allegorikus magyarázatokat írt a Tórához.
<i>Josephus Flavius</i>	(kb. 37—95 post). Zsidó történetíró és apologéta. Főműve „Zsidó Régiségek“.
<i>Bölcsseink</i>	vagy Rabbik. Így nevezzük a vallási szaktekintélyeket a Talmudokban és a Midrásookban.
<i>Septuaginta</i>	Rövidítve: LXX. A Biblia görög fordítása, amelyet a zsidók Egyiptomban készítettek a harmadik században ante. A <i>Septuaginta</i> szó hetvenet jelent. Az volt a hagyomány, hogy az hetvenkét tudósnak a műve, akiket ezzel a munkával egy Ptolomáus uralgó bízott meg.
<i>Symmachus</i>	A Tórának szó szerinti görög fordítása, amelyet egy hellenista zsidó készített a második században.
<i>Tárgum</i>	A Bibliának régi fordításai, illetőleg parafrazisai abban az aram nyelvjárásban, me-

TARTALOMJEGYZÉK

XIV

	Oldal
III. Lekh-lekhá	450
IV. Vájjérá	456
V. Chájje Szára	466
VI. Tóledóth	472
VII Vájjécé (askenázoknál)	478
VI) a) Vájjécé (szefardoknál)	486
VIII. A. Vájjislach (askenázoknál)	486
VIII. B. Vájjislach (sefardoknál)	492
IX. Vájjéseb	498
X. Mikkéc	504
XI. Vájjiggas	508
XII. Vájjechi	512
XIII. Chanukka első szombatja	516
XIV. Chanukka második szombatja	524
XV. Rós-Chódes szombatja	528
XVI. Machar Chódes	538

Jegyzetek Mózes első könyvéhez.

A) A teremtés fejezete. Zsidó felfogás az evolúcióról	52
B) Éden kertje. Zsidó felfogás Ádám bűnbeeséséről	58
C) A vízözön és babilóni párhuzamai	104
D) Van-e két ellentétes elbeszélés a teremtésről és a vízözönről a Bibliában?	105
E) Ábrahám	109
F) Izsák megkötözése (az Ákeda)	182
G) Genézis XLIX, 10 magyarázatához	415

<i>Rási</i>	azaz, Rabbi Salamon ben Izsák Troyesből (1040—1105). Francia bibliamagyarázó, és a legnagyobb talmudmagyarázó. A zsidóságban az ő Tóramagyarázata érte el a legtartósabb népszerűséget és a legnagyobb befolyást. „Ő a kommentátorok két legnagyobb és legritkább adottságát bírta: ösztönszerűleg megérezte azt a pontot, ahol magyarázat szükséges, és értette a módját, hogy mondanivalóját a lehető legrövidebben fejezze ki“ (G. F. Moore).
<i>Száádja</i>	Gáon (882—942). Egyiptomban született, vallásbölcész és exegeta. Arabra fordította a Bibliát.
<i>Szjornó</i>	Óbadja (1475—1550). Olasz orvos és exegeta. Reuchlin tanítója.

C) Modern zsidó kommentátorok és bibliafordítók.

Ehrlich, A. B.	(1848—1920). Orosz-amerikai exegeta.
Friedländer, M.	(1833—1910). Angol tudós és kommentátor.
Herxheimer S.	(1801—1884). Német kommentátor.
Hirsch S. R.	(1808—1888). Német rabbi és vallási vezető.
Hoffmann, Dávid	(1843—1921). Nagy biblia- és talmudtudós.
Kalisch, M. M.	(1828—1885). Angol bibliakritikus.
Leeser Izsák	(1806—1868). Amerikai bibliafordító és exegetikai glosszák szerzője.
Luzzatto S. D.	(1800—1865). Nagy olasz héber költő, tudós és exegeta.
Malbim M. L.	(1809—1879). Orosz rabbi és exegeta.
Mendelssohn Mózes	(1729—1786). A 18. század legkiválóbb zsidó egyénisége, filozófus, bibliafordító és kommentátor (Biur).
Wogue Lazare	(1817—1897). Francia tudós és exegeta.
Zunz Lipót	(1794—1886). A modern zsidó tudomány megalapítója. A legelterjedtebb német zsidó bibliafordítás kiadója.

<i>Talmud</i>	lyet akkoriban a zsidók beszéltek. A legfontosabb ezek között a Tóranak szó szerinti fordítása, amelyet Onkelosznak, a prozelitának, az első század egyik Misnatanftójának tulajdonítanak. A <i>Targum Jónathan</i> szabadabb parafrázisa a Bibliának, melyet Jónathan ben Uzzielnek, Hillél egyik tanítványának, tulajdonítanak. Ennek a parafrázisnak egy korábbi hiányos verziója fennmaradt <i>Targum Jerusálmi</i> néven.
<i>Talmud</i>	Zsidó törvényeknek és hagyományoknak gyűjteménye, amely magában foglalja a Misnát és a Gemrát és tartalmazza a palesztinai és babilóniai tekintélyek Tóramagyarázatait, kb. 100-tól ante, 500-ig post.

B) Középkori zsidó szaktekintélyek és kommentátorok.

<i>Ábrábánel</i>	(vagy Ábrábánel), Don Izsák (1437—1509). Spanyol bibliaexegeta és államférfi.
<i>Chizkuni</i>	Francia kommentátor a 13-ik századból.
<i>Ibn Ezra</i>	Ábrahám (1092—1167), híres spanyol zsidó nyelvész, bibliaexegeta, filozófus, utazó és költő.
<i>Kimchi</i>	Dávid (1160—1235). Francia-spanyol zsidó nyelvész és exegeta. Az ő magyarázata lényegesen befolyásolta az 1611-iki angol bibliakiadást.
<i>Maimonidesz</i>	Mózes (1135—1204). Legkiválóbb középkori zsidó vallásbölcész. A „Tévelygők útmutatója“ c. művében nehéz bibliai szavakat és fogalmakat magyaráz.
<i>Náchmánidesz</i>	Mózes (1194—1268). Nagy spanyol zsidó talmudista, kabbalista és bibliamagyarázó.
<i>Rálbág</i>	azaz, Rabbi Lévi ben Gerson (1288—1344). Francia exegeta, filozófus és természettudós.
<i>Rásbám</i>	azaz, Rabbi Sámuel ben Méir (1085—1174). Rási unokája. Magyarázataiban súlyt helyez „az egyszerű természetes jelentésre“.

XII. FEJEZET.

- 12 1. Az Örökkévaló így szólott Ábrámhoz: „Menj el országodból, szülőföldedről és atyád házából abba az országba, amelyet mutatok neked. 2. És nagy néppé teszek téged, megáldalak és nagygyá teszem nevedet, és te légy áldássá. 3. Megáldom, aki téged áld és megátkozom, aki té-

hite nagyobb kísértésnek legyen kitéve. Engedelmeskednie kellett, bárhová vezesse is őt az isteni akarat.

2: *megáldalak.* Minden jóval.

nagygyá teszem nevedet. Noha eleinte ismeretlen lesz, mert idegen lesz idegen országban.

légy áldássá. Ezek a szavak tartalmazzák azt az ideális célt, amit Ábrahámnak önmaga elé ki kellett tűznie, hogy áldássá váljék az emberiség számára jótékony befolyása által, istenfélő életével és azáltal, hogy másokat az istenismeret útjára térít. Egy magánhangzó változtatása által a Midrás szerint az „áldás” „הַרְרָה”, „vízforrást” „הַרְרָה” jelent. Amint a forrás tisztítja a tisztátlant, úgy közelítsd meg azokat, akik távol vannak az istenismerettől, és szenteid meg őket mennyei atyjuk részére (Ber. Rabba). És valóban ilyen volt az a szerep is, melyet Ábrahám utódai játszottak az emberi történelem színpadán. „A zsidó az a felszentelt lény — mondja Tolsztoj —, aki lehozta az égből az örök tüzet és bevilágította vele az egész világot. Ő a vallási gyökér, forrás és kútfő, amelyből mind a többi nép merítette hitét és vallását.”

3. *megáldom.* Azok, akik Ábrahám tanát követni fogják, mint ő maga, úgy fogják élvezni az isteni kegyet.

aki téged átkoz. „Az utolsó századok európai története egységes tanúságot tartalmaz arról, hogy azok a nemzetek, amelyek igazságosan, becsületesen és kegyesen bántak a zsidókkal, boldogultak — és azok a nemzetek, amelyek kínozták és elnyomták őket, magukra zúditották saját átkukat” (Olive Schreiner).

benned legyen áldott a föld minden nemzetsége. Izráel legyen a „nemzetek világossága” (Jezs. XLII, 6). Ő általa kell

XII. FEJ. יב

יב פ פ פ נ 3

א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמִּלְחָמָהּ וּמִבֵּית
2 אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָה; וְאֶעֱשֶׂה לְנוֹי גְּדוֹל וְאַבְרָכְךָ
3 וְאַנְדִּלְהָ שְׁמִי יְהוָה בְּרָכָה; וְאַבְרָכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ

III. Lekh lekhá.

XII—XVII.

Az ősatyák története.

(a) Ábrahám.

(XII, 1—XXV, 18)

Ábrahám hivatása.

XII, 1—9.

1. *országodból.* Ebben a bálványimádással teli országban „nem lesznek gyermekeid” (Rási), akiket Isten szolgálatára nevelhetnél. Elrontaná őket a gonosz környezet. A Midrás szerint ez a parancs embertársai javára szól. „Ha a balzsamot lezárt és lepecsételt palackban tartjuk, nem érezhető az illata; de ha kinyitják és mozgatják azt, akkor messzire érezhető kellemes illata” (Sir Hasirim Rabba I, 3.).

országodból... szülőföldedről... és atyád házából. Ezek a legjelentősebb befolyásoló tényezők, amelyek az ember gondolkodását és cselekedetét alakítják. Ezekben a szavakban kifejezésre jut a kísértés súlyossága is, amely reá várt. Teljesen el kellett vágnia összes összeköttetéseit, melyek esetleg akadályozták volna küldetése teljesítésében. Hasonló „szózat” nyilatkozik meg Ábrahám utódainak is minden korszakban és minden világtájon, hogy különüljenek el minden összeköttetéstől és befolyástól, ami ellentétben áll hitükkel és hivatásukkal.

országodból. Babilóniából, amely akkor a vezető-hatalom volt erősen kifejlődött városi civilizációval, kereskedőtársadalommal és irodalmi kultúrával.

abba az országba, amelyet mutatok neked. A vándorlás célját nem nevezte meg, hogy Ábrahámnak isteni hivatásába vetett

ged átkoz, és benned legyen áldott a föld minden nemzetsége.“ 4. És elment Ábrám, amint az Örökkévaló mondotta neki, és vele ment Lót. Ábrám pedig hetvenöt esztendő volt, mikor Háránból kivándorolt. 5. És vette Ábrám a feleségét, Szárajt és Lótót, testvére fiát és minden vagyonyukat, amit szereztek és a lelkeket, amelyeket Háránban szereztek, és elindultak, hogy Kanaán országába menjenek s eljutottak Kanaán országába. 6. Áthaladt Ábrám az országon Sekem helységig, Móre terebintusáig; és a kanaánita akkor az országban volt. 7. És megjelent az Örökkévaló Ábrámnak és így szólt: „A te magzatodnak adom ezt az országot.“ És oltárt épített

szereztek. Szó szerint „alkottak“, mert mestereink szerint az, aki egy bálványimádót megtérít Isten szolgálatára, olyan, mintha újjáalkotta volna őt (Szanh. 99 b.).

6. *Sekem.* A mai Nablus, 30 angol mérföldnyire Jeruzsálemtől északra. Palesztina egyik legrégebb városa.

Móre terebintusáig. Némelyek úgy fordítják „az útmutató terebintus“, azaz jóslásnál használt fa, melyet szentnek tartottak a fa-imádó kanaániták. Az ilyen fákat a papok ápolták, akik értelmezték a jóslat szavait azok számára, akik jöttek, hogy érdeklődjenek. A terebintus (vagy terpenzifa) 7—12 méter magasra nő, és használható határjelzésre.

a kanaánita akkor az országban volt. Azaz már az országban volt. „Már Ábrahám kora előtt kanaániták telepedtek le Palesztina síkságain — Kanaán különben síkságot jelent“ (Sayce). Ennek a versnek magyarázata olyan értelemben, hogy Ábrahám korában ott laktak a kanaániták, de nem laktak ott a Genezis megírása idején (ez a felfogás Ibn Ezrát is megtévesztette), teljesen tarthatatlan. A kanaániták a lakosságnak egy részét alkották még a késői királyok korában is.

7. *A te magzatodnak.* Noha a harcias és fajilag idegen kanaániták kezében volt (X, 6).

4 אָבְרָם וְנִבְרָךְ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה: וַיֵּלֶךְ אַבְרָם בְּאֶשְׁרֵי
דִּבְרֵי אֱלֹהֵי יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן-הַמֶּשׁ שָׁנָיִם
ה' וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ
וְאֶת-לוֹט בֶּן-אָחָיו וְאֶת-כָּל-רְכֻשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת-
הַנַּפְשׁ אֲשֶׁר-עָשׂוּ בְּחָרָן וַיָּצְאוּ לְלֶבֶת אֲרָצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ
6 אֶרֶצָה כְּנָעַן: וַיַּעֲבֵר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד
7 אֵלֶּךָ מוֹרָה וַהֲבִנְעָנִי אִנִּי בְּאֶרֶץ: וַיָּבֹא יְהוָה אֶל-אַבְרָם
וַיֹּאמֶר לְוַרְדֶּךָ אֵתָן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה

ו. ס. קסז ב. ס.

mindenkinek megtanulnia a legfelsőbb Isten létezését, az igazság szeretetét, ami által megnyílnak számukra ugyanazok az áldások, amelyekben Izráel részesül. „Annak az eszmének csírája, amely a messiási kor fogalmának az alapja, Izráel népénél alapítóitól kezdve megvolt. *A te magzataidban áldassanak meg a föld összes nemzetségei,* volt az ígélet, amelyet Ábrahám is és Izsák is kapott. Ez az ígélet messze túlhaladta mindkettejük élettartamát és az utódaik által alapított királyság korát is; a mi időkig csak részben valósult meg, és a távoli jövőben fog teljesen megvalósulni, de amelynek eléréséhez a lehetőség szerint mindenkinek saját életével hozzá kell járulnia“ (S. Singer).

4. *amint az Örökkévaló mondotta neki.* Engedelmisségében az isteni parancs iránt elhagyja szülőföldjét, szülőhelyének ragyogását, és világi gazdagságát; az élet zarándoka lesz, elvisel kísértéseket, éhséget és szülkölködést; Kanaánba vándorol mint idegen, Egyiptomba mini menekülő, aztán megint vissza Kanaánba — mindezt az emberiség kedvéért, hogy részesüljön az ő istenismeretének és jámborságának áldásában.

és vele ment Lót. Lót csak kísérője volt és úgy látszik, nem volt áthatva azoktól az eszméktől, amelyek Ábrahámot vándorlásaiban vezérelték.

5. *vagyonyukat* Világi javaikat, ingóságait.

a lelkeket. Azaz rabszolgáikat és hűbéreseiket. A Midrás szerint a „lelkek“ alatt a megtért pogányok értendők, a férfiak, akiket Ábrahám, és a nők, akiket Sára térített meg. Ezek a megtértek Isten törvényének a szolgálatába szegődtek és követték mesterüket szellemi törekvéseiben (Ber. Rabba).

ő ott az Örökkévalónak, aki megjelent neki. 8. És onnan tovább ment a hegységbe Bét-Éltől, keletre és felütötte sátrát; Bét-Él volt nyugatra, Áj keletre; ott oltárt épített az Örökkévalónak és szólította az Örökkévaló nevét. 9. És Ábrám tovább haladt, folyvást dél felé.

10. Éhség volt az országban és Ábrám lement Egyiptomba, hogy ott tartózkodjék, mert súlyos volt az éhség az országban. 11. És történt, hogy amidőn közelébe ért Egyiptomnak, így szólott feleségéhez, Szárajhoz: „Tudom, hogy szép ábrázatú asszony vagy. 12. És megtörténik, hogy amidőn majd meglátnak téged az egyiptomiak, azt fogják mondani: „Ez az ő felesége” — és engem megölnek, téged pedig életben hagy-
nak. 13. Mondd, kérlek, hogy hugom vagy, hogy ne érjen baj miattad és életben maradjon lelkem

lános királyi szokás volt, hogy megölték a férjeket, hogy feleségeiket elrabolhassák. A papyrusokban szó van egy Fáraóról, aki egy herceg tanácsára fegyvereseket küld, hogy egy szép asszonyt elraboljanak és férjét tegyék el láb alól. Egy másik Fáraónak megígéri egy pap a sírfeliratán, hogy még halála után is meg fog ölni palesztinai seikeket és bezárja feleségeiket a királyi hárembe.

13. Ábrahám egyszer vagy kétszer félelemnek esik áldozatul és játszik az igazsággal, hogy megmentse életét. Noha ez csak epizód volt nála — elég természetes egy közönséges embernél — teljesen méltatlan Ábrahám fennkölt egyéniségéhez. A Bibliát külön dicséret illeti meg, hogy nem mutat elfogultságot hősei iránt: azok sem bűnöktől mentes, emberfeletti lények. És ha tévednek — mert „nincs igaz ember a földön, aki (mindig csak) jót cselekszik és soha sem vétkezik“ (Koh. 7, 20) — a Szentírás nem szépítgeti hibájukat. Náchmánidesz, a nagy zsidó bibliamagyarázó Ábrahámnak ezt a tettét a „nagy bűnnek“ nevezi.

hugom. Ez az állítás részben igaz; lásd XX, 12-t.

8 הַנְּדָאָה אֱלֹהֵי: וַיַּעֲתֵק מִשָּׁם הַהָרָה מִקְדָּם לְבֵית־אֵל וַיֵּם
אֶהְיֶה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָיָה מִקְדָּם וַיְכַדְשֵׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
9 וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: וַיִּסַּע אֲבָרָם הַלֹּדֶד וַיָּסוּעַ הַנֶּגֶבָה: פ
י וְהָיָה רָעֵב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרַיִם לְנוֹר שֵׁם כִּי־כָבֵד
11 הָרָעֵב בְּאֶרֶץ: וַיְהִי בְּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹא מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר
אֶל־שָׂרִי אִשְׁתִּי הִנֵּה־נָא תִדְעֵתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּח־מִרְאָה אֶת־:
12 יְהוָה כִּי־רָאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרַיִם וַאֲמָרוּ אִשְׁתִּי וְאת וַהֲרִנוּ
13 אֹתִי וְאֹתָךְ יְהוּ: אֲמַרְיֵנָּה אֶתְחִי אֶתָּה לְמַעַן יִסְבְּלִי

8. *Bét-Éltől.* A mai Beitin, Közép-Palesztinában, 10 angol mérfölddel északra Jeruzsálemtől. A helységet itt azzal a névvel jelöli, melyet Jákób adott neki, XXVIII, 19.

Áj. Valószínűleg a mai Haiyan, körülbelül 2 mérföldnyire Bet-Éltől keletre.

szólította az Örökkévaló nevét. A Targum így fordítja: „és imádkozott az Örökkévaló nevében“. Hirdette az igaz Isten ismeretét (Szóta 10 a.). Megvolt az erkölcsi bátorsága, hogy nyíltan hirdesse az ő istenfogalmát és isténhitét az akkor élt kanaánbeli népek lelket lealázó vallási felfogásával szemben.

9. *folyvást.* A héber az utazást állomásonként jelzi, mint a nomádok.

Dél felé. Vagy „a Negeb felé“, ez t. i. Palesztina déli részének a neve. A Midrás szerint Ábrahám Palesztina déli részébe vonzódott, mert ott van Jeruzsálem (Ber. Rabba).

10—20. Ábrahám Egyiptomban.

10. *Éhség volt az országban.* Mivel kevés volt a folyó és hiányos az öntözés, az országban éhség volt, ha az esős korszak nem hozott elég csapadékot. Palesztinai nomádok olykor védelmet kerestek Egyiptomban. Éhínség űzte Ábrahámot Egyiptomba és később utódait is. Amint bölcsseink mondták „az ősatyák élete előre vetíti utódaik történetét“.

hogy ott tartózkodjék. Csak ideiglenesen.

12. *és engem megölnek.* Abban a korban, úgy látszik, álta-

miattad.“ 14. És történt, hogy midőn Ábrám Egyiptomba ért, látták az egyiptomiak az asszonyt, hogy igen szép. 15. És látták őt Fáraó nagyjai és eldicsérték őt Fáraónak; erre elvitték az asszonyt Fáraó házába. 16. És Ábrámmal jót tett ő miatta és voltak neki juhái, marhái és szamarai, szolgálói és szolgálói, nőtényszamarai és tevéi. 17. És az Örökkévaló nagy csapásokkal sújtotta Fáraót meg házát, Száraj, Ábrám felesége miatt. 18. És Fáraó elhivatta Ábrámot és így szólott hozzá: „Mit tettél velem? Miért nem mondtad meg, hogy a feleséged? 19. Miért mondtad: „Ő a húgom!“ — és én elvettem magamnak feleségül; most pedig itt a feleséged, vedd és menj!“ 20. És Fáraó melléje rendelt embereket, ezek elkísérték őt és feleségét és mindenét, amije volt.

olyan természetű volt, hogy megvédte Sára becsületét (Ber. Rabba).

meg házát. Házanépét.

18. *mit tettél velem.* Egyes magyarázók szerint: „Fáraó joggal háborodott fel Ábrahám viselkedésén, komolyan megdorgálja és hirtelen elbocsátja őt“. De Fáraó, akinek országában egy szép nőnek a férje életveszélyben forgott, és a nő abban a veszélyben volt, hogy a király háremébe viszik, nem igen lehetett jogosult erkölcsi felháborodásra Ábrámmal szemben. Főleg Fáraót illette a szégyen a hibáért, melyet a patriárka követett el.

14 שני בְּעִבְרֵיךָ וְהִיתָה נִפְשִׁי בְּגִלְדְּךָ: וַיְהִי כִּבְּוֹא אַבְרָם מִצִּיְרָיִמָּה
 15 וַיֵּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: וַיִּרְאוּ
 16 אֹתָהּ שְׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה
 17 בֵּית פַּרְעֹה: וְלֹא־בָרָם הַיָּטִיב בְּעִבְרֵיךָ וַיְהִרְלוּ צֹאדֹבְקָךָ
 18 וְחֲמֹלִים וְעִבְדִּים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנֹת וְגַמְלִים: וַיִּנְנַע יְהוָה ו
 19 אֶת־פַּרְעֹה נִנְעִים נִדְלָים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שְׂרֵי אִשְׁת
 20 אַבְרָם: וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי
 21 לָמָּה לֹא־הַגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא: לָמָּה אָמַרְתָּ אַחֲתִי
 22 הִוא וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וְלֵךְ:
 23 כִּי יֵצֵא עִלְיֹי פַרְעֹה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־
 כָּל־אֲשֵׁר־לוֹ:

hogy ne érjen baj. Megmenekülne a haláltól. Ennek a gondolatnak ismétlése a következő mondatban is megvan.

életben maradjon lelkem. Héber szólásmód arra, hogy „éljek“.

14. *igen szép.* Sára akkor már nem volt fiatal, de fiatalos külseje volt, megtartotta fiatalkori szépségét.

15. *Fáraó.* Héber átirása PR-'o-nak, ez az ország királyának egyiptomi címe volt. „Nagy ház“-at jelent. Egyes tudósoknak a megállapítása, hogy ez a cím csak sokkal sokkal későbbi időben lett használatos, nem helyes. A 19. dinasztia idejében, Mózes korában, ez a kifejezés volt a király szokásos címe.

16. *és voltak neki.* Birtokába jutottak. Ebből a versből értesülünk arról, hogy mi számított abban a korban igazi értéknek. Figyelemre méltó, hogy hiányzik az ezüst és az arany; v. ö. Jób I, 3.

17. *sújtotta.* Titokzatos betegség támadta meg a Fáraót és házát, ami gyanút keltett, vizsgálatra vezetett és az igazság felfedezését eredményezte (Driver). Bölcsseink szerint a betegség